

НЕДЕЉКА В. БЈЕЛАНОВИЋ

Институт за књижевност и уметност Београд
nperisic@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5264-9157

КО ЖИВИ У ЈЕЖЕВОЈ КУЋИЦИ: СУДБИНА НАЈВОЉЕНИЈЕГ ДЈЕЧЈЕГ ПИСЦА У ПОСТЈУГОСЛОВЕНСКИМ РЕПУБЛИКАМА

Сажетак: Рад се бави присуством књижевног дјела за дјецу Бранка Ђопића, као несумњиво најпопуларнијег писца у СФРЈ, у постјугословенским републикама. Анализирају се процеси успостављања, динамизовања и измјене културног и књижевног канона, с утицајима језичких расправа, специфичних политичких и, уопште, социјалних околности које су утицале на њих на назначеним просторима. Поставља се и питање да ли и ванкњижевна, и примарно нелингвистичка аргументација у одређеним случајевима постаје, под кринком литерарне, пресудна када се о овом и сличним питањима одлучује.

Кључне ријечи: књижевност за дјецу, идеологија, језик, СФРЈ, културна политика

Вјероватно би се већина нас пасионираних читалаца, који смо одрастали на тзв. југословенском и постјугословенском простору, сложила у вези с одговором на питање ко нам је пресудно обиљежио одрастање у формативним годинама. Дотичне генерације увођене су у свијет литературе, између осталог, народним бајкама, бањама и – књигама Бранка Ђопића (будући да је он писац изражене

поетичке наслоњености на традицију усменог приповиједања)¹ и то, отприлике, према сљедећем низу: *Јежева кућица, Доживљаји мачка Тоше, У свијетљу лейлирова и медвједа, Орлови рано лете, Мајареће јодине и Николешина Бурсаћ*.²

Бранко Ћопић је, према реалном књижевном статусу у најширој јавности, први, можда и једини књижевни *селебрити* бивших југословенских простора. У шетњи центром Београда, кажу савременици, у јеку популарности, чак и у временима кад је био изразито политички означен (у негативном смислу), Ћопић је морао десетинама пута да подигне шешир у отпоздрав.³

Ћопићева дјела штампана су и прештампавана у тиражима који нам данас изгледају незамисливо, на граници са научном фантастиком. Према неким подацима, од ослобођења до 1952. године (дакле, за кратких седам година) штампана су „у милион примерака” (Поповић 1994: 50). (Некадашња држава имала је око 23 милиона становника.) Поузданих података од педесетих година прошлог

¹ У *Српским народним пословицама* стоји сљедећи текст: „Моја кућа моја слобода. Лисица частила дању јежа, па га увече остављала на конак, али он никако није шћео остати говорећи да је рад ићи својој кући. Кад се опрости с лисицом и пође својој кући, онда лисица пристане с њим поиздалека да види каква је његова кућа, за којом он толико чезне и неће да остане код ње у лијепој пећини на конаку. Дошавши жеж до једне кладе, увуче се под њу у буково лишће, па се протегне колико је дуг и одрезавши рече: „Моја кућа моја слобода” (СНП: 183). Захваљујем професорки Љиљани Пешикан Љуштановић на указивању на директно преузимање Ћопићевог наратива из фолклора и даљу умјетничку надоградњу.

У књизи *Бранко Ћопић – дијалоџ са традицијом* Снежана Шаранчић Чутура опсежно и темељно преиспитује начине на који се Ћопићева књижевност за дјецу упушта у креативан однос са усменим облицима, усвајајући их и надограђујући. Ауторка описује начине на које се ствара илузија усменог казивања, сугестија непосредне комуникације између ствараоца, дјела и читаоца (Шаранчић Чутура 2013: 181), маркирајући разнолика лексичка и стилска средства. „Но, илузија усменог говорења у многим Ћопићевим делима не подразумева само одговарајућу стилизацију приповедања, већ и покушај дочаравања ситуација живог говора, описивањем мимике, гестова, осећања, понашања и причаоца и слушаоца, што јесте један од кључних елемената на којима се заснива његова поетика” (Шаранчић Чутура 2013: 181).

² Ћопић је рано улазио у лектире и био прави примјер школског писца. О томе више у: Јовановић 2015.

³ О Ћопићевим сатирама и њиховим политичким посљедицама в. Пековић 2014 и Кољевић 2018.

вијека наовамо нема, осим што се голим оком, посматрањем каталошке библиотечке грађе у постјугословенским републикама (на свим нивоима, од универзитетских до малих школских библиотека), упутним запажањима (у антикварницама, личним библиотечким фондовима, на сајтовима за продају књига итд.) може установити да је разматрана продукција била огромна, готово непрегледна, а сам Ћопић, нарочито као аутор за дјецу – писац непоновљиве популарности. Само када је о *Јежевој кућ(и)и* ријеч, испис са COBISS-а (удружени интернетски, електронски, библиотечко-информациони систем са узајамном каталогизацијом) даје од 1948. до данашњег дана око двије стотине јединица, тј. издања. Сабирати тираже узалудан је посао. Занимљиво је да се за исто дјело јављају различите жанровске класификације: најчешћа је поезија, али се налазе и басна и бајка, као и вишемедијска ознака – сликовница.

Бивалентни статус Бранка Ћопића као фигуре од литерарног, али и политичког значаја такође је важно питање, на које се на овом мјесту морамо осврнути. Не једном означен као очит идеолог партизанског покрета, Комунистичке партије, новостворене државе и идеје братства и јединства, он је истовремено и човјек за ког данас поуздано знамо да је био склон правичној критици сопствених идеала⁴ и с њима увијек везаних, већих или мањих, заблуда. Од педесетих година прошлог вијека, па до своје трагичне смрти, Бранко Ћопић никако се не може означити као поуздан партијски шраф⁵ (био је, уосталом, из те исте партије и искључиван), нити као једнодимензионални пропагатор владајуће идеје, у коју је, то већ није спорно, бар донекле усрдно вјеровао. Стога се ни стабилна популарност његовог дјела, очита љубав многих читалачких генерација па, на крају, ни његово озбиљно присуство у обавезним, лектирским шти-вима на језицима и у школским програмима *народа и народности*,

⁴ Од коликог је утицаја и важности било оно што је Бранко Ћопић имао да каже свједочи и чињеница да је *summus deus* Јосип Броз Тито године 1950. на конгресу АФЖ сматрао за нужно да се лично обрачуна са штетним утицајем Ћопићевим, кога види као „инструмент у рукама реакције”.

⁵ „Ја не желим да пишем своје романе у копродукцији с Градским комитетом”, рекао је у новембру 1954. на саслушању у Контролној комисији ЦК СКЈ. Према: Поповић 1994: 55–56.

не може једноставно образложити начелним припадништвом (понајмање послушништвом) актуелној власти и њеној апаратури.

Несумњиво је да је „погодна” тематика одређених Ђопићевих остварења бар донекле утицала на чињеницу да су те књиге уврштаване у базичну или изборну школску лектуру (ријеч је о *Пионирској ирилојији*, чији је први и најпопуларнији дио *Орлови рано леће*, према коме је снимљен такође врло вољен и безбројно пута приказиван филм са Миодрагом Петровићем Чкаљом у улози пољара Лијана, затим о *Николетини Бурсаћу*, изборима из поезије и прозе).⁶ То им, ипак, с друге стране, не умањује вриједност, ако судимо према 1) популарности тих књига и сада, када је разбијен идеолошки круг коме су те књиге ишле наруку, 2) чињеници да су нека од тих дјела и данас од стране стручних комисија оцијењена као вриједна књижевна остварења, погодна за школску лектуру и пожељна у њој. Међутим, неке од Ђопићевих најуспјелијих књига, попут већ помињане *Јежеве кућ(и)це*, збирки прича *У царсјиву лейиширова и медвједа* и *Башија слезове доје*, романа *Доживљаји мачка Тоше* и *Мајареће јодине* на поменућу тематику уопште не реферишу (ако се одлучимо да се концентришемо на само романескно ткиво, а занемаримо

⁶ Истини за вољу, треба констатовати да је и у тим годинама и деценијама дјело Бранка Ђопића за дјецу повремено излагано конкретним и аргументованим критикама, те да му „подобност” није представљала одбрану од приговора везаних за неуспјелост, маниризам, рекламерство. Тако Снежана Шаранчић Чутура нотира присуство дисонантних критичарских тонова у вези са Ђопићевом родољубивом дјечјом поезијом: „Сматрало се, непосредно по окончању Другог светског рата, да 'поема Бранка Ђопића о нашој Армији располаже поетском убедљивошћу', да је 'дата у живом и лаком тону, и као ритам и као експресија, привлачна је за детиње ухо, приступачна детињем поимању, сугестивна на машту, својтљива елементима хумора којима је прожета, симпатична за дете као добра људска рука, коју оно одмах хоће да прихвати и да се њоме да повести' (Богдановић 1975: 250). Касније, исти тип лирике процењује се и као повремено 'вулгаризовање' родољубља, као 'повиновање захтевима дана', али се и даље неке од песама издвајају као изузетне, посебно песме у којима је Ђопић 'успео да у савремености нађе човека, где осећања и карактер надвлађују вербализам пароле, тамо су поистовећене актуелност и уметност' (Марковић 1973: 162). Истовремено, ова поезија критикована је као 'расплинута и морализаторски интонирана', доживљена као 'пропагандни текстови у којима је доста репортерства, фабулисања и прозаизације на штету поетске слике и правог лирског доживљаја' (Огњановић 1978: 277), као 'стихотворство с тезом' (Марјановић 2003: 317)” (Шаранчић Чутура 2013: 143).

аутобиографске екскурсе који стоје ван њега), а свеједно су се налазили у поменутиим школским програмима.

Овај рад махом је концентрисан на присуство дјела Бранка Ћопића у школским лектирама Републике Србије, Републике Босне и Херцеговине (са различитим школским програмима Републике Српске и Федерације Босне и Херцеговине) и Републике Хрватске. Ипак, вриједно је напоменути да је на словеначки језик, рецимо, *Јежева кућа* преведена је као *Ježeva hiša* још 1949, а посљедње објављено издање *Ježeva hišica* датира, према доступном каталогу, из 1989. године. У међувремену смо успјели да пребројимо двадесетак различитих издања (често у форми сликовнице). За македонски језик нисмо, нажалост, успјели да нађемо релевантне податке, али с разлогом се може претпоставити да је продукција била отприлике иста или нешто мања.

Изгледа да је тадашња власт, у наступу политичке мудрости, сматрала да је боље узети Ћопића таквог какав јесте, форсирати као мање штетну његову књижевност за дјецу,⁷ но кретати свим силама на писца који је ипак говорио истину,⁸ и што је још важније – како се испоставља у таквим процјенама – који је уживао несравњен углед и симпатије огромног дијела публике. Да ли данашње власти постјугословенских република гаје сличан став према књижевности, па и књижевности за дјецу? Погледајмо на примјеру *Јежеве куће* како ствари бар приближно стоје.

Тешко је, без цјелокупне, готово непрегледне одштампане грађе пред собом, установити гдје су тачно у годинама од 1948. до данас излазиле публикације под именом *Јежева кућа* и *Јежева кућица*.⁹ У

⁷ Таква је тактика, очигледно, имала добре резултате. Светозар Кољевић пише да се Ћопић „непосредно после напада на његове сатире окренуо претежно дечјој литератури” (Кољевић 2018: 111).

⁸ „Мој Бранко никад не лаже”, чувена је реченица коју је изговорила његова мајка Соја на поменутом конгресу, у одбрану свог никад до краја одраслог дјечака. Том мајчинском изјавом окрштен је и документарни филм о Ћопићу Бранка Лазића (2022).

⁹ Првобитни наслов није био деминутивни и гласио је *Јежева кућа*. Нисмо успјели да прецизно установимо када је *кућа* постала *кућица*, тј. облик који је данас далеко фреквентнији и у коме га већина његових читалаца и препознаје. Овај облик од миља сасвим сигурно потиче из самих стихова Ћопићевих, попут оног: „Не, него машту голица моју / зашто јеж воли кућицу своју”. С обзиром на то да су издања с

некадашњој Југославији, *Јежева кућица* штампана је и ијекавским и екавским изговором, латинично и ћирилично. Дјело је, прилагођавано донекле одређеним срединама (сам Ћопић, очигледно, није имао ништа против дотичне праксе), потом улазило у лектире, приређивано као позоришна представа, прављени су аудио-записи и цртани филмови, те је представљало незаобилазни дио одрастања генерација и генерација предшколаца и ђака нижих разреда основних школа.

Ратови деведесетих донијели су радикална прекрајања различитих врста: од граница, до школских уџбеника, од ревизије памћења до ревизије језика. С једне стране, историјске и кумулативне, природно је да школска лектира и канон и спонтано и промишљено изостављају, ревидирају ставове о одређеним временима, поетикама, писцима и дјелима. У годинама распада државе, осамостањене републике почеле су да дају предност „локалним”, тј. националним књижевностима, писцима *домаћим* у најужем смислу те ријечи. И то је и логично и природно, и не би било стављано под знак питања да не постоје двије очигледне рупе у поменутој мотивацији. Прва се односи на очигледан политички, најуже лингвополитички проблем који искрсава у аргументацији када се Ћопић, као српски писац, из одређене лектире искључује (ријеч је конкретно о Републици Хрватској), а други је бјелодана жеља (не само појединачна, него шире присутна) да се Ћопић у тој лектири ипак налази.

Увид у данашње програме бивших југословенских република даје недвосмислене одговоре на питање какав је статус Ћопића данас.

Када је ријеч о курикулумима основних школа у Републици Србији, у првом разреду је у плану наставна јединица *Јежева кућица*, која се припрема и као позоришна представа, у одјељењу. У другом се ради поезија (Огласи из „Шумских новина”, „Болесник на три спрата”), у трећем се обрађује проза („Изокренута прича”, *Доживљаји мачка Тоше*), у четвртм лирска бајка *Месец и његова бака*, у петом „Поход на мјесец”, у шестом „Чудесна справа” и *Орлови рано леће*. Утисак

насловом *Јежева кућица* излазила још за ауторовог живота, може се претпоставити да ни он сам није имао ништа против дотичне интервенције, мада нисмо (још) пронашли податке о томе да ли је у њој и сам учествовао.

једне од наставница са којима је ауторка овог рада водила разговор јесте да „деца одлично реагују и воле дела Бранка Ћопића”. Има нечега меланхоличног, колико и охрабрујућег у овом директном наводу.

Његово дјело је (све)присутно у програму Републике Српске, државном ентитету у оквиру Босне и Херцеговине, будући да се његова дјела обрађују у свим разредима основне школе: од првог до деветог.¹⁰ Занимљиво је, такође, да се Ћопић проучава у оквиру курикулума за основну школу и мултидисциплинарно и мултимедијално: предвиђено је да се обрађује у оквиру предмета Музичка култура, као и да се појединачне лекције везане за Други свјетски рат предају са освртом на Ћопићева дјела. Федерација БиХ,¹¹ други државни ентитет БиХ, има нешто суженији избор из Ћопићевог дјела: она су у оквиру наставног плана и програма у шест од девет разреда, у оквиру предмета Босански, хрватски и српски језик, како је политички компромисно назван предмет матерњег језика.

Затечено стање у обавезној и изборној лектури Републике Хрватске знатно је другачије од наведених примјера.¹² У документу „Национални курикулум наставног предмета Хрватски језик”, из фебруара 2018, Ћопићево име у програму секције за основце јавља се само једном, уз наслов *Јежева кућица*, и то у одјелку „Проширени попис књижевних текстова”, дакле у изборној литератури. Јежурка није, срећом, сасвим остао без куће, мада је евидентно да више никако није свугдје драг гост, будући да је виšekратно из одређених школских програма „деложиран” и „декапитиран” (како се наводи у текстовима на порталима varazdinski.net и vecernji.hr).¹³

¹⁰ Према *Наставном плану и програму за основно образовање и васпитање*. Република Српска, Министарство просвјете и културе, Републички педагошки завод.

¹¹ Према *Наставном плану и програму из наставног предмета Босански језик и књижевност / Хрватски језик и књижевност / Српски језик и књижевност* Кантона Сарајево, ФБиХ. Федерација Босне и Херцеговине у управном смислу издијељена је на десет кантона, од којих сваки има своје министарства. У овом раду као илустративан (и највећи) узет је Кантон Сарајево и његов наставни план и програм. Увидом у планове других кантона установљено је да се програм за школски предмет у фокусу само занемарљиво разликује.

¹² Према *Националном курикулуму наставног предмета Хрватски језик* Министарства знаности, образовања и младих Републике Хрватске.

¹³ Ријеч је о тексту Звонка Лончара, „Лектира за првашиће: Како су јежа деложирали из кућице”, на порталу varazdinski.net, с датумом 1. 2. 2016, и тексту Дениса

Постоји, међутим, једна друга тешкоћа у вези са наставним програмима Републике Хрватске – а то је чињеница да је врло тешко испратити процес у коме *Јежева кућица* периодично задобија и губи статус обавезног или изборног штива за ученике првог разреда. Сва остала Ћопићева остварења нестала су „спонтано” из читанки и лектира у Републици Хрватској и у вези с тим, чини се, није подизана велика прашина, али су се поводом прогона *Кућице* из школског програма у истој држави створила два табора, из чијег је сукоба могуће извести веома занимљиве лингвистичке, књижевне, културолошке, социолошке, па и политичке закључке.

Напомена Звонка Лончара у тексту за varazdinski.net уводи неколико оперативних појмова важних за ову дискусију. У том чланку стоји: „Уколико учитељица дјеци препоручи *Јежеву кућицу*, у неким школама може имати проблема с равнатељем или колегама који држе да је читање Ћопића чиста југоносталгија. [...] У либералнијим школама, гдје нема притиска, понеке учитељице са својим ученицима обрађују и избачену *Јежеву кућицу* као изборну литературу. Као спорно у обради *Јежеве кућице* наводи се то што језик на којем је писана није стандардни књижевни језик и треба га кроатизирати, односно хрватизирати” (Lončar 2016). Као први проблем, значи, стоји латентна, али свеприсутна опасност југоносталгије, а као други се наговјештава могућност језичке контаминације, што се очито само донекле може спријечити или ублажити *кроаџизирањем* текста. Пошто југословенског језика нема, нити га је икада и било, очито да је та опасност за хрватске првачиће изложеност српском језику.

Реакције дијела стручне јавности (лингвиста, професора универзитета, академика), затим запослених у просвети, читалаца ван уже струке и анонимних коментатора свједоче о томе да поменути сегмент грађанства Хрватске посматра изгон свих српских писаца, па и Бранка Ћопића, као нужан дио процеса културне деколонизације у односу на „наметнуто” југословенство.¹⁴ (Није згорег

Дерка „Јежурка Јежић прославио 70. рођендан и након деложације вратио се у лектиру”, на порталу vesernji.hr, с датумом 13. 1. 2020.

¹⁴ „Притисак јавности био је тако велик да се мали број књижница усудио држати књиге српских аутора на полицама својих књижница. Народ је и те књиге држао доказом српскога културног империјализма, па их нитко није хтио даље посуђивати и читати”, како је то формулирао Александар Стипчевић у *Социјалној*

напоменути да су лектире негдашње СФРЈ у свим републикама састављане према тзв. кључу, гдје се стриктно водило рачуна да писци, језици, писма свих народа буду равномјерно заступљени.) Овај је процес свој најекстремнији облик задобио у књигоциду деведесетих година у Хрватској, у коме су страдале српске и ћириличне књиге, а о коме убједљиво пише Анте Лешаја, у студији *Књигоцид: уништавање књија у Хрватској 1990-их* (2012). Међу тим књигама су, наравно, биле и Ћопићеве.¹⁵ Лешаја, описујући опширно системско одстрањивање књига из свих библиотечких фондова Хрватске почетком ратова деведесетих, наводи инструкције у поступку „ре-визије” и отписа половином 1992. године и „Напутак за рад са књижницама основних школа”, као и „Обавезатни напутак у кориштењу књижног фонда у школским књижницама”, у коме се „врло јасно каже да је један од основних циљева био ’отписати све књиге чији аутори нису хрватске националности, које нису на хрватском језику, у хрватском знању и на латиници’, али је притом прешућен и тзв. идеолошки критериј отписа књига”¹⁶ (Lešaja 2012: 108, 111–112). Лешаја такође констатује, баш у вези са књижевношћу за дјецу, најпрецизније Бранком Ћопићем и Анђелком Мартић, да „нормалном

йовијесџи књије у Хрваџа, стр. 527. И тако Нушић, Ћопић и Десница постадоше ’доказом српског империјализма” (Lešaja 2012: 114).

¹⁵ Ћопић је, дакле, без обзира на његову евидентну и цјеложивотну приврженост идеји југословенства, недвосмислено означен као (искључиво?) српски писац. Српска култура са тим нема никакав проблем, дапаче, и издавачка права Ћопићевих дјела припадају сада Српској академији наука и умјетности. Ћопић се проучава и на наставним катедрама за српски језик и књижевност у Републици Србији и Републици Српској, у обавезној је лектури студената учитељских факултета. На Филозофском факултету Универзитета у Сарајеву Ћопић се проучава на предметима Књижевност за дјецу и омладину – приповједна проза и роман, Српска књижевност прве половине 20. вијека, Српска књижевност друге половине 20. вијека и Поетички феномени српске књижевности 20. вијека.

Лешаја у уводу своје капиталне књиге наводи чувено писмо Зији Диздаревићу, које је и посвета у *Башићи сљезове доје*, писмо обојено меланхоличним, тамним пророчким бојама, чије ће се коначно остварење обликовати у ужасима распада земље крајем прошлог вијека и ратовима који су услиједили.

¹⁶ Као коментар на врло приљежне, опсежне и документоване Лешајине наводе можемо додати само то да је тешко и у овом кратком полуцитату не увидјети бруталне идеолошке инструкције. Поменути текстови напутака, наводи Лешаја, преузети су из *Гласника Министарства просвјете, културе и шпорџа Републике Хрватске*, год. 2, бр. 5, 23. јун 1992, стр. 15–16.

човјеку никако није схватљиво којим су се критеријумима водили они који су то двоје писаца или одређена њихова дјела дискриминирали и сматрали их *нейодобним*” (Lešaja 2012: 172).

Да цио тај процес није завршен осамостаљењем Хрватске свједочи и чланак хрватског универзитетског професора и академика Стјепана Бабића (1925–2021). Како је поносито признао за часопис *Језик* из 2006. године, хрватски академик није био „без кривње или заслуге” за постигнуте „резултате” у хрватском образовању и култури поводом „случаја Ђопић”. Бабићев опис самог поступка, међутим, крајње је индикативан:

Уклањање Ђопићеве *Јежеве кућице* из пописа лектире за 1. разред хрватских основних школа изазвало је под крај прошле године приличну узбуну. За избацивање су окривили мене. Није да нисам био без кривње, или без заслуге, како се већ узме, јер кад сам под крај липња или почетком српња прошле године требао у име скупине од двадесетак наставника, углавном основних и средњих школа, потписати завршну верзију Хрватскога националнога образовнога стандарда, појавило се питање што ћемо с Ђопићевом *Јежевом кућицом* јер се она нашла на попису лектире за 1. разред основне школе, а није писана хрватским језиком. Није било времена за расправљање и предложио сам да ју уклонимо из пописа и проблем ће бити једноставно ријешен. С тиме су се сложили сви назочни (Babić 2006: 139).

Чак и у његовом сопственом опису ствари, Бабићев предлог (одлука?), а потом и *једноставни* начин извршења имају све одлике пријеког суда. Осјећајући се очито више прозваним него позваним на одговорност, Бабић је овај текст писао покушавајући да са лингвистичке и одгојне стране стручно аргументује ово једноставно рјешење проблема (= чистку). „Иако је дјело донекле похрваћено, ипак је у њему остало подоста црта српскога књижевнога језика, које би ученике 1. разреда само збуњивале и отежавале им усвајање праве писмености”, стоји у Бабићевом тексту. „Свакому добронамјерному мора бити јасно да *Јежева кућица* једноставно није за 1. разред основне школе јер ученици у то вријеме једва савладавају прве елементе основне писмености [...] и тада их оптеретити још и учењем посебности српскога језика, заиста би било превише [...]. Помало би то учење

било и апсурдно.” Они који сматрају да Ћопићево дјело ипак јесте погодно за хрватске првачиће према Бабићевом суду јесу, посљедишно – злонамјерни, а њихов захтјев да се изложе српском језику – бесмислен. Потом Бабић наводи читав низ за њега непремостивих лингвистичких препрека, из чијег се збира и тежине да закључити да је *Јежева кућица* најмлађим Хрватима дословце неразумљива. То је језик, према Бабићевом суду, који је повремено далек и „старијим хрватским читаоцима”, а немоли млађима, „унаточ многим промјенама и дјеломичним прилагођавањем хрватском језику”, па чак и томе што у изворном тексту има „обиљежја која су заједничка хрватском и српском и има и неких кроатизама или ријечи типичнијих за хрватски неголи за српски језик” (Babić 2006: 139–147). И свуда тако, у скоро сваком реду, и у понеком врло проблематично изведеном аргументационом низу, код Бабића се види ноторан страх да би хрватски основци могли и нехотице, прије неке неопходне критичке и разликовне апаратуре, усвојити прокажену српску лексему или пак граматички облик.¹⁷ Овај *језички ојлед* врхуни у завршној подножној напомени, када Бабић примјећује: „Успут да напоменем да је Ивица Јакшић то дјело књижевно веома вјешто парафразирао под насловом *Јежева кућица* (за *Хрваџе*), само што је у њему лија Carla del Ponte, а јеж Анте Готовина, и тиме је хрватском читаоцу направио привлачно дјело”. Покушај потенцијалне ироније не може да прикрије чини се нехотичну поенту, а то је да Бабић унапријед пресуђује да је Хрватима, и старим и младим, *Јежева кућица* – непривлачна.

Начелно и спремно слагање да се Ћопићево дјело уклони, према Бабићевом свједочанству, чланова радног тијела који су обликовали Хрватски национални образовни стандард, као и цитирана Лончарова примједба да постоје евидентни притисци на локалу колико и у врху пирамиде образовног система Хрватске, стварају утисак о генерално монолитном ставу поводом спорног питања. Али да

¹⁷ Ово се види, на примјер, ондје гдје Бабић протестује због тога што замјеница „шта” није промијењена у „што” (како се, каже лингвист, каже на хрватском) у стиху „Шта даље бјеше”, иако је „Ћопић једном упорабио и *што*”: Врага / што му је кућа / толико драга. Осим што Бабић очигледно бира да занемари да замјеница „што” ниуколико не припада ексклузивно хрватском језику (тешко нам је да замислимо да ни то не зна), овдје је очигледно и тенденциозно бркање замјенице са упитним прилогом „зашто”, чији је скраћени облик „што”, Ћопић употребио у спорном стиху, а што је јасно из његове једноставне семантике.

национално јединство није ни изблиза тако чврсто, свједоче други гласови, они који Жејуркин глас не само да желе у својим школама и домовима, него се за њега и активно залажу. У одбрану *Кућице* ангажовали су се многобројни хрватски јавни, културни и просвјетни посленици.

Најкомпетентнији суд дала је професорка Филозофског факултета Свеучилишта у Загребу, Нивес Опачић. Опачићева у вези са Ћопићевим дјелом апострофира „недопустиве језичне (и ине) промјене” и „политикантски однос према културном добру”. Ауторка се, између осталог, крајње индиспонирана, осврће и на праксу деведесетих и раних двијехиљадитих година, у којој је *Јежева кућица* штампана без имена аутора на насловној страни, дакле као анонимно дјело, изданак народне културе. И премда би то Ћопићу могло представљати и извјестан комплимент, Опачићева каже да остаје „подоста горчине и срама што их за собом увијек оставља насиље над умјетничким дјелом и кривотворење због ниских политикантских циљева”. Критикујући оштро праксу да се Ћопићу кваре ритам стиха, без потребе мијењају лексеме чиме се скрнави текст, а све у име језичког пуризма, ауторка ће на једном мјесту дословно завапити: „Збиља красна поука нашој дјеци!” (Орачић 2006: 237–246).

Дубравка Угрешић дала је један истовремено и меланхоличан и оштар осврт на процес чији је крајњи резултат био то што је Бранко Ћопић у Хрватској *заборављен йисац*. У њеном опису ствари маркирају се хируршки све тачке политичко-културалне неуралгије:

Моја омиљена дјечја књига била је, наиме, *Јежева кућица*. [...] Њезин аутор је Бранко Ћопић. Знала сам круг загребачких студената, који су марљиво студирали Лакана, Фукоа и Дериду, али су „глупу” и „драгу” *Јежеву кућицу* прогласили својом култном књигом и забављали се рецитирајући стихове напамет. [...] Бранко Ћопић, иначе босански Србин, прије двадесетак година извршио је самоубојство, претходно предвидјевши у мрачну поговору једне од својих посљедњих књига све што ће се касније издогађати. Данас је Бранко Ћопић заборављен писац. Своје ће мјесто једнога дана када се уклоне рушевине, већ према својој крвној групи, наћи у повијести српске књижевности. Можда и босанске, зависи од великодушности тренутка. У Хрватској Бранко Ћопић више не постоји. Из троструког, чини се, разлога. Први лежи у самом рату који је сам по себи амнестичка људска дјелатност. Други у чињеници да

је Бранко Ћопић био Србин. Трећи пак разлог лежи у чињеници да Бранко Ћопић припада бившој, југославенској култури: да постоји, за његовом књигом могла би посегнути рука носталгичара читаоца. А свака и најбезазленија носталгија у времену брисања једног памћења и конструирања новог (или времену присилне амнезије и присилна памћења) сматра се правом, опасном (Ugrešić 1996: 236–237).

Маријана Хамершак, такође, *Јежеву кућицу* оглашава за живљену дјечију литературу и канонско дјело, резимирајући да је њено одсуство из школских лектира неодговорно (Hameršak 2019). О љубави спрам славнога ловца говорио је и некадашњи министар просвете Хрватске Драган Приморац.

Ипак, да *Јежева кућица* некаквим натприродним витализмом преживљава све дневне (или можда је поштеније и ближе истини рећи: вишедеценијске) прогоне, свједочи и чињеница да ју је Загребачка филхармонија предочила у представу (режирала ју је Петра Радин, музику писао Хрвоје Хегедушић), а да је дотична представа у неколико наврата била распродата. На репертоарима је „низа дјечјих казалишта, од Загреба до Осијека” (Derk, 2024). Снимљена је и кратка анимирана верзија, у режији и по сценарију Еве Џвијановић, музику је радио Дарко Рундек, а међу гласовима позајмљеним ликовима је и глас Радета Шербеџије. Град Загреб је финансијски потпоро могао остварење.

Јез у куће, дакле, и даље улази на мала и велика врата, не обазирући се на културне и културалне процесе звучних имена и сумњивих амбиција и побуда.

Можда са собом, међу бодљама, носи и мало драгоцјеног поуздања у то да добра књижевност налази своје, премда закучасте, путеве, и да су они, иако путеви луталице, понекад поузданији од оних чврсто утабаних, са претензијама на (ново)канонске.

ЛИТЕРАТУРА

- Јовановић, Александар. „Бранко Ћопић, школски писац”. *Иновације у настави* 28.4 (2015): 70–75.
- Караџић, Вук Стефановић. *Српске народне ђословице. Сабрана дела Вука Караџића. Књига 9*. Приредио Мирослав Пантић. Просвета: Београд, 1965.

- Кољевић, Светозар. *Понешто о Ђојићу*. Нови Сад: Академска књига, 2018.
- Курикулум за наставни предмет српски језик за основну и средњу школу с наставом на језику и ћириличком писму српске националне мањине у Републици Хрватској (модел а). <Образовање/NacionalneManjine/NastavniPlanovi/Kurikulum%20za%20nastavni%20predmet%20Srpski%20jezik%20za%20osnovnu%20i%20srednju%20skolu%20s%20nastavom%20na%20jeziku--%20srp.pdf>. Приступљено 29. 4. 2024.
- Наставни план и програми за основно образовање и васпитање. Република Српска, Министарство просвете и културе, Републички педагошки завод, Завод за уџбенике и наставна средства, Источно Сарајево, 2022. <https://www.rpz-rs.org/sajt/doc/file/web_portal/05/5.2/Nastavni%20plan%20i%20program%20za%20osnovnu%20skolu.pdf>. Приступљено 6. 11. 2024.
- Пековић, Ратко. *Суданије Бранку Ђојићу: политички пројекти (1950–1960)*. Бања Лука: Задужбина „Петар Кочић”, 2014.
- Поповић, Радован. *Књига о Ђојићу или пут до моста*. Београд: Српска књижевна задруга, 1994.
- . *Пут до моста*. Београд: Службени гласник, 2009.
- Правилници о плану и програму наставе и учења, основно образовање. Правно-информациони систем Републике Србије. Службени гласник. <https://pravno-informacioni-sistem.rs/reg-overview#>. Приступљено 11. 6. 2024.
- Шаранчић Чутура, Снежана. *Бранко Ђојић – дијало са традицијом. Усмена књижевност у делима за децу и омладину Бранка Ђојића*. Нови Сад: Змајеве дечје игре, 2013.

*

- Babić, Stjepan. „Ježeva kućica kao pedagoški i jezični problem”. *Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika*. 53/4 (2006): 139–146.
- Derk, Denis. „Ježurka Ježić proslavio 70. rođendan i nakon deložacije vratio se u lektiru”. <<https://www.vecernji.hr/kultura/jezurka-jezic-proslavio-70-ro-dendan-i-nakon-delozacije-vratio-se-u-lektiru-1372137>>. Приступљено 11. 6. 2024.
- Hameršak, Marijana. „Neodgovorno je što 'Ježeve kućice' već desetljećima nema na popisu lektire”. *Razgovor vodila Lj. Bratonja Martinović*. 24. 2. 2019, <<https://www.novolist.hr/novosti/hrvatska/marijana-hamersak-neodgovorno-je-sto-jezeve-kucice-vec-desetljecima-nema-na-popisu-lektire/>>. Приступљено 13. 6. 2024.
- Lešaja, Ante. *Knjigocid: uništavanje knjiga u Hrvatskoj 1990-ih*. Zagreb: Profil knjiga, 2012.

Lončar, Zvonko. „Lektira za prvašiće: Kako su ježa deložirali iz njegove kućice”. <<https://varazdinski.net.hr/vijesti/drustvo/14075/kako-su-jeza-delozirali-iz-kucice-ili-o-lektiri-za-prvasice/>>. Pristupljeno 18. 5. 2024.

Nacionalni kurikulum nastavnoga predmeta hrvatski jezik. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih Republike Hrvatske. Februar 2018. <[efaidnbmnnnibpajpcgclcfindmkaj/https://mzom.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Obrazovanje/NacionalniKurikulum/Nacionalni%20kurikulum%20nastavnoga%20predmeta%20Hrvatski%20jezik%20-%20velja%20C4%8Da%202018..pdf](https://mzom.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Obrazovanje/NacionalniKurikulum/Nacionalni%20kurikulum%20nastavnoga%20predmeta%20Hrvatski%20jezik%20-%20velja%20C4%8Da%202018..pdf)>. Pristupljeno 1. 6. 2024.

Nastavni plan i program iz nastavnog predmeta Bosanski jezik i književnost/Hrvatski jezik i književnost/Srpski jezik i književnost Kantona Sarajevo. Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo. <<https://mo.ks.gov.ba/nastavni-planovi?page=1>>. Pristupljeno 12. 6. 2024.

Opačić, Nives. „Veliko pospremanje u Ježevoj kućici Branka Ćopića”. *Riječki filološki dani: zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa Riječki filološki dani održanoga u Rijeci od 18. do 20. studenoga 2004*. Ur. I. Srdoć-Koneštra, S. Vranić. Rijeka: Filozofski fakultet, (2006): 237–246.

Ugrešić, Dubravka. *Kultura laži: antipolitički eseji*. Zagreb: Arkzin, 1996.

NEDELJKA V. BJELANOVIĆ

WHO LIVES IN THE HEDHEHOG'S HOME: THE FATE OF THE BEST-LOVED CHILDREN'S WRITER IN POST-YUGOSLAV STATES

Summary

The paper deals with the presence of the literary work of Branko Ćopić, as undoubtedly the most popular writer in the SFRY, in the post-Yugoslav republics. The processes of establishing, dynamizing and changing the cultural and literary canon are analyzed, with the influence of language debates, specific political and generally social circumstances that influenced them in the indicated areas. The question is also raised whether non-literary and primarily non-linguistic argumentation in certain cases becomes, under the guise of literary, decisive when deciding on this and similar issues.

Keywords: children's literature, ideology, language, SFRY, cultural policy